

نیمرخ سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم

محمد ساجدی*

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، رئیس اداره اطلاع‌رسانی و مدارک علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

دکتر علیرضا اسفندیاری مقدم

عضو هیأت علمی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۱/۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۸/۲۸

چکیده

هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم است.

روش: پیمایشی تحلیلی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته است. جامعه مورد پژوهش ۷۷ نفر شامل کلیه دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم می‌باشند. از مجموع ۷۷ پرسشنامه ارسال شده تعداد ۶۷ پرسشنامه تکمیل شده عودت داده شد، برای تعیین پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ۰/۸۳ به دست آمد که نشان دهنده پایایی پرسشنامه بود.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد ۶۰/۹ درصد از جامعه آماری به مقدار زیاد در تشخیص نیازهای و تعیین ماهیت و گستره آن تبحر دارند. همچنین ۴۸/۸ درصد از پژوهشگران به مقدار زیاد با شیوه‌های دسترسی و دستیابی به اطلاعات مورد نیاز آشنایی کامل دارند. بر اساس یافته‌های آماری میزان آشنایی با روش‌های ارزیابی اطلاعات در ۵۷/۸۵ درصد در حد بسیار مطلوب می‌باشد. همچنین ۵۸/۳ درصد جامعه آماری به مقدار زیاد در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی از کتابخانه استفاده می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: سواد اطلاعاتی، دانشجویان دکتری، اعضای هیأت علمی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

مقدمه و بیان مسأله

ظهور عصر اطلاعات یکی از عظیم‌ترین چالش‌هایی است که امروزه جوامع مختلف را تحت تأثیر قرار داده است. رشد غیرقابل‌پیش‌بینی اطلاعات و فناوری‌های مربوط به حوزه ذخیره، سازماندهی و دسترسی به اطلاعات از جمله ویژگی‌های بارز این عصر به شمار می‌آیند (نظری، ۱۳۸۴، ص ۴). گسترش شتابنده فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، بشر امروزی را در یافتن منابع اطلاعاتی مورد نیاز با سرگشتگی بی‌سابقه‌ای روبرو ساخته و تنها راه غلبه بر این سردرگمی و تسریع در یافتن اطلاعات مورد نیاز، فراگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی است (صابری، ۱۳۸۸، ص ۱). در واقع سواد اطلاعاتی فرد را قادر می‌سازد تا نیاز اطلاعاتی خود را تشخیص دهد و به او کمک می‌کند تا یک برنامه خاص برای جستجوی اطلاعات داشته باشد و او را در ارزیابی و جایابی اطلاعات هدایت می‌کند. او را ملزوم به رعایت مسائل حقوقی اطلاعات ساخته و نهایتاً به او در تلفیق اطلاعات بدست آمده با دانش قبلی و ارائه دانشی نو یاری می‌رساند. فردی که چنین قابلیت‌هایی داشته باشد یک یادگیرنده مادام‌العمر است که می‌تواند علاوه بر خود دیگران را در جامعه اطلاعاتی همراهی کند (نظری، ۱۳۸۴، ص ۱۴).

بنابراین، در دوران حاضر که عصر پیشرفت علمی است و پایه آن آموزش و پژوهش علمی است. تغییر نگرش کشورها در سطوح مختلف و تربیت نسلی جدید و نواندیشی در عرصه فناوری اطلاعات در این زمینه امری ضروری است و این امر نیز جز از طریق بهبود وضعیت آموزشی امکان‌پذیر نمی‌باشد (نظامنامه گام اولیه...، ۱۳۸۱، ص ۱۴). لزوم کسب توانمندی و مهارت‌هایی جهت بازیابی و بهره‌برداری از اطلاعات منجر به پدید آمدن مفاهیمی همچون سواد اطلاعاتی شده است که خود موجب مکان‌یابی، ارزیابی و استفاده موثر از اطلاعات مورد نیاز از میان انبوه اطلاعات می‌گردد. سواد اطلاعاتی شامل شناخت نیازهای اطلاعاتی خود، مهارت تشخیص، مکان‌یابی، سازماندهی، ارزیابی و استفاده موثر اطلاعات است که فرد برای حل مسائل و مشکلات خود مورد استفاده قرار می‌دهد. این مهارت‌ها پیش‌نیاز مشارکت موثر در جامعه اطلاعاتی و از جمله حقوق پایه افراد برای «فراگیری مادام‌العمر» به شمار می‌آید (پریخ، ۱۳۸۶، ص ۱۵).

با توجه به خاستگاه ویژه مراکز آموزشی و پژوهشی و نقش ارزنده آن‌ها در تولید علم، لازم است این مراکز با تجدید نظر در برنامه‌های آموزشی و پژوهشی و ادغام توانمندی‌های سواد اطلاعاتی برای رسیدن به این مهم، گام‌های اساسی بردارند. بدون تردید طراحی و پیاده‌سازی مطلوب برنامه‌های سواد اطلاعاتی و بکار بستن توصیه‌های مطرح شده از سوی صاحب‌نظران این حوزه، یاریگر بسیار ارزنده این مراکز خواهد بود. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه یکی از پژوهشگاه‌های تابع وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌باشد که در زمینه بومی‌سازی علوم اسلامی در رشته‌های علوم انسانی فعالیت آموزشی و پژوهشی دارد؛ لذا دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی آن جهت انجام وظایف آموزشی و پژوهشی مناسب در حوزه تخصصی خود، نیازمند کسب یا افزایش مهارت‌هایی هستند که مشکلات شناسایی، دسترسی و استفاده از اطلاعات را برای ایشان به حداقل برساند. نظر به جایگاهی که پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در تولید علم از دیدگاه علوم انسانی با زمینه علوم اسلامی در کشور دارد، محققین را بر آن داشت که در این پژوهش مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم را مورد بررسی قرار دهند تا علاوه بر تعیین سواد اطلاعاتی جامعه مورد مطالعه، بتوانند پیشنهادهایی را در جهت بهبود وضعیت موجود ارائه نمایند.

سؤالات پژوهش

۱- میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در تشخیص نیاز به اطلاعات و تعیین ماهیت و گستره در چه حد است؟

۲- میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در شیوه دسترسی به اطلاعات در چه حد است؟

۳- میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در شیوه‌های گردآوری و ارزیابی اطلاعات چقدر است؟

۴- میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه با روش‌های ارزیابی اطلاعات در چه حد است؟

۵- میزان استفاده‌ی اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه از کتابخانه‌ی این پژوهشگاه برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود در چه حد است؟

۶- میزان کمک و راهنمایی کتابداران کتابخانه پژوهشگاه حوزه و دانشگاه در رفع نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری در چه حد است؟

۷- میزان نیاز اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به آموزش مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی چقدر است؟

فرضیه پژوهش

میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در سطح بالایی قرار دارد.

پیشینه پژوهش

تاکنون تعاریف متعددی از سواد اطلاعاتی ارائه شده است که در اکثر آن‌ها توانایی ارزیابی، ارزیابی و بهره‌گیری از اطلاعات مورد نظر است. برخی سواد اطلاعاتی را توانایی کاربران در مکان‌یابی اطلاعات مورد نیاز، بیشترین ربط اعتبار اطلاعات و به‌کارگیری صحیح آن برای حل مشکلات در هنگام تصمیم‌گیری می‌دانند و برخی سواد اطلاعاتی را فراتر از سواد رایانه‌ای و استفاده از آن دانسته و از آن به عنوان سواد چندرسانه‌ای نام می‌برند. به طور کلی می‌توان گفت سواد اطلاعاتی عبارت است از قدرت دسترسی مؤثر به اطلاعات با ارزش، آگاهی از چگونگی سازماندهی دانش و اطلاعات و روش‌های مختلف جستجو و توان تشخیص مؤثرترین اطلاعاتی که برای حل مشکلات و تصمیم‌گیری‌ها لازم می‌باشد (دیانی، ۱۳۸۳، ص ۱۲).

بر اساس تعریف انجمن کتابداری آمریکا^۱ با سواد اطلاعاتی فردی است که توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات را دارد و می‌تواند به جایابی، ارزیابی و استفاده مؤثر از اطلاعات مورد نیاز پردازد و بالاخره نحوه یادگیری را فرا گیرد. چنین فردی از نحوه سازماندهی اطلاعات آگاهی دارد، به طوری که دیگران نیز می‌توانند از وی فراگیرند. این فرد به دلیل آن که همواره می‌تواند اطلاعات مورد نیاز خود را در هر وظیفه یا تصمیمی بیابد برای فراگیری تمام عمر مهیا است (انجمن کتابداری آمریکا، ۱۹۸۹). بر اساس تعاریف یادشده، پژوهش‌های مختلفی انجام شده که به اختصار، به برخی از آنها به شرح زیر، اشاره می‌شود:

بختیارزاده (۱۳۸۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهراء»، هدف از این پژوهش را مشخص نمودن میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر رشته‌های مختلف دوره کارشناسی دانشگاه الزهراء بیان می‌کند. یافته‌ها نشان داد که بین سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان رشته‌های مختلف جامعه پژوهشی تفاوت معنی‌داری وجود دارد و میزان سواد اطلاعاتی جامعه پایین برآورد می‌شود.

بردستانی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز» به این نتیجه دست می‌یابد که کتاب و کتابخانه به ترتیب مهم‌ترین منابع و کانال‌های مورد استفاده جامعه آماری می‌باشد و نبود کتاب‌های کافی و جدید در کتابخانه را به عنوان مهم‌ترین مشکل در مسیر اطلاع‌یابی عنوان می‌کند و یکی از دلایل اصلی عدم موفقیت دانشجویان در استفاده صحیح از اطلاعات را، آشنا نبودن آن‌ها با روش‌های صحیح جستجوی اطلاعات می‌داند.

سودبخش و نیک‌کار (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «تأثیر آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان» ضمن شناخت کارکردهای سواد اطلاعاتی به شش مهارت اصلی اشاره کردند و این مهارت‌ها را یک شیوه عملی سازمان‌یافته برای کسب سواد اطلاعات دانستند و اظهار داشتند که متخصصان رسانه‌ها می‌توانند با مدرسان در کلاس‌های درس همکاری کنند و این مهارت‌ها را در قالب تکالیفی که لازمه انجام آن‌ها دست‌یابی، ارزیابی تحلیل و ترکیب اطلاعات است بگنجانند.

مقدس زاده (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد» به این نتیجه رسید که میزان سواد اطلاعاتی ۸۵/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان زیاد و خیلی زیاد است. در عین حال ۵۲/۵ درصد نیاز به آموزش جهت کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی را زیاد و بسیار زیاد مطرح کردند.

اسمعیلی (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه رازی کرمانشاه» بیان می‌کند که کتاب، نشریات ادواری و منابع آن‌لاین به ترتیب مهم‌ترین منابع مورد استفاده جامعه آماری می‌باشند. مهم‌ترین کانال‌ها و منابع اطلاعاتی جهت جستجو، موتورهای جستجو با میانگین (۴/۱۰) و منابع مرجع تخصصی با میانگین (۴/۰۱) می‌باشند. جامعه پژوهش در جهت تولید دانش جدید با مهارت بالایی منابع اطلاعاتی و امکان‌یابی، ارزیابی، تجزیه و تحلیلی و سازماندهی می‌کنند. ۸۰ درصد این جامعه تأثیر فرصت مطالعاتی را در توسعه سواد اطلاعاتی به میزان زیاد مؤثر دانسته‌اند.

پندپذیر (۱۳۸۹) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه بر اساس مدل شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز» بیان می‌دارد که مهارت جامعه مورد پژوهش در درک درست نیازهای اطلاعاتی با میانگین نمره ۳/۶، در راهبردهای جستجوی اطلاعات با میانگین ۳/۶۹، در مکان‌یابی و دست‌یابی به اطلاعات با میانگین نمره ۳/۱۲، در استفاده از اطلاعات با میانگین ۳/۴۳، در ترکیب اطلاعات با دانسته‌های قبلی خود با میانگین ۳/۲۹، از لحاظ ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیازهای اطلاعاتی با میانگین ۳/۰۹ در حد مطلوبی هستند و در نهایت نتایج کلی پژوهش وضعیت سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش را با میانگین ۳/۳۷ بالاتر از حد متوسط نشان می‌دهد.

جونت و والیس (Joint & Wallis, 2005) در پژوهشی در انگلستان به عنوان «سواد اطلاعاتی و نقش کتابخانه ملی و انجمن اطلاع‌رسانی» به بررسی قوانین انجمن‌های ملی و کتابداری و تقویت سواد اطلاعاتی و افزایش علاقه‌مندی به کارهای علمی کتابداری و حرفه‌های اطلاع‌رسانی پرداختند. بررسی‌ها نشان داد که قوانین پویای انجمن‌ها برای کتابخانه‌ها و حرفه‌های اطلاع‌رسانی در کشورهای مختلف جهان بر این نکته دلالت دارد که حرفه‌ها باید از انجمن‌های علمی خودشان استفاده کنند و تأکید کردند که انجمن‌های ملی و حرفه‌ای با سیاست آینده‌نگری باید به طور واحد به حمایت‌های حرفه‌ای و تشویق موقعیت‌های شغلی و مدیریت صحیح و استفاده از سواد اطلاعاتی بپردازند.

آندرتا (Anderta, 2007) در تحقیقی در انگلستان با عنوان پدیده ترسیمی: چهار چوبی مفهومی از آموزش سواد اطلاعاتی به بررسی آینده آموزش سواد اطلاعاتی و مدل‌های مرتبط به آن پرداخته و به این نتیجه رسید که رابطه‌ای بین یادگیرنده و اطلاعات به وسیله سرفصل‌های موضوعات به وجود می‌آید و توانایی یادگیرنده را در وابسته یا مستقل بودن

او از آموزش سواد اطلاعاتی منعکس می‌کند و یادگیری سواد اطلاعاتی به صورت مادام‌العمر، فرد را در چرخه‌ای از تجربیات و عمل قدرتمند می‌سازد.

بارنت (Barnett, 2008) در پژوهشی ایجاد چارچوب و استاندارد سواد اطلاعاتی را بررسی کرد. در این طرح به بررسی تولید استاندارد سواد اطلاعاتی ملی در ایالت آرکانزاس پرداخت که این برنامه درسی مبتنی بر یادگیری است. پیش‌نویس نهایی در کنفرانس ملی «ای‌ای اس ال»^۱ در ژنو توسط گروه کاری به تصویب رسید.

گراس (Gross, 2009) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «ارزیابی آموزش سواد اطلاعاتی»، به روش‌های ارزیابی آموزش سواد اطلاعاتی پرداخته است که کانون توجه این پژوهش سه روش خاص است که عبارتند از: الف) روش پرسشنامه‌ای. ب) روش مقاله بازتابی. ج) روش امتحان نهایی کاربرد تجربی پژوهش. داده‌های گردآوری شده از ارزیابی کلاس درس دانشجویان سال اول دانشگاه ایالتی سن خوزه^۲ در سال ۲۰۰۸ بدست آمده است. نتایج بدست آمده نشان داده است که روش پرسشنامه پیش و پس آزمون روش معتبری برای ارزیابی سواد اطلاعاتی دانشجویان است و آن دو روش امتیاز بالاتری نسبت به این روش داشته است. در آخر پیشنهاد شده است که روش‌های مقاله بازتابی و امتحان نهایی برای ارزیابی آموزش سواد اطلاعاتی دانشجویان به کار رود.

با توجه به تحقیقات انجام شده در زمینه سواد و مهارت‌های اطلاعاتی می‌توان بیان کرد که تحقیقات انجام شده بر روی جوامع مختلف نشان داد که استادان، دانشجویان و کتابداران نیاز به آموزش مهارت‌های کسب اطلاعات و فناوری جدید دارند. نیز نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که محققان نیاز خود را به انواع آموزش شیوه جستجو و اطلاع‌یابی از منابع چاپی و الکترونیکی اعلام کرده‌اند. در نهایت اکثر تحقیقات انجام شده نیاز به آموزش و کارگاه‌های آموزشی را در جهت کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی برای جامعه آماری امری ضروری دانسته‌اند.

روش پژوهش

در این تحقیق روش پیمایشی تحلیلی برای بررسی میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم مورد استفاده قرار گرفت. جامعه این پژوهش ۷۷ نفر شامل کلیه دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم است و به دلیل همگنی و کوچک بودن جامعه آماری و استقرار آن در مکان مشخص، این دو گروه در قالب یک گروه آماری مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش گردآوری اطلاعات به وسیله پرسشنامه محقق ساخته انجام شد. این پرسشنامه دارای ۲۵ سؤال می‌باشد. برای تعیین روایی، پرسشنامه دو بار در بین ۱۵ نفر از اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در فاصله دو هفته توزیع شد و با توجه به پاسخ‌های داده شده، سؤالاتی که مبهم بوده یا نیاز به اصلاح یا توضیح اضافی داشتند بازبینی و اصلاح شدند و بدین صورت روایی پرسشنامه مورد تأیید تعدادی از استادان کتابداری قرار گرفت. پس از تأیید پرسشنامه در نهایت پرسشنامه در اختیار اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم قرار گرفت. که در مجموع ۷۷ پرسشنامه جهت تجزیه و تحلیل تعداد ۶۷ پرسشنامه تکمیل شده عودت داده شد، که در استخراج داده‌های این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. برای تعیین پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ۰/۸۳ به دست آمد که نشان دهنده پایایی پرسشنامه است. در ضمن، زمان انجام پژوهش نیمه دوم سال ۱۳۹۰ است.

یافته‌های پژوهش

سؤال اول: میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در تشخیص نیاز به اطلاعات و تعیین ماهیت و گستره در چه حد است؟

با توجه به جدول ۱، ۵/۷ درصد به مقدار بسیار زیاد، ۵۵/۲ درصد از جامعه آماری به مقدار زیاد، ۳۰/۷ درصد به مقدار متوسط، ۷/۴۸ درصد از جامعه آماری به مقدار کم، و ۰/۸۸ درصد از جامعه آماری به مقدار بسیار کم در تشخیص نیاز اطلاعاتی و تعیین ماهیت و گستره آن تبحر دارند.

جدول ۱. میزان مهارت آزمودنی‌ها در تشخیص نیاز به اطلاعات و تعیین ماهیت و گستره

درصد	میزان مهارت در تشخیص نیاز به اطلاعات و تعیین ماهیت و گستره
۰/۸۸	بسیار کم
۷/۴۸	کم
۳۰/۷	متوسط
۵۵/۲	زیاد
۵/۷	بسیار زیاد
۱۰۰	مجموع

سؤال دوم: میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در شیوه دسترسی به اطلاعات در چه حد است؟

با توجه به جدول ۲ این نتایج حاصل می‌گردد که یافته‌ها ۹/۴ درصد به مقدار بسیار زیاد، ۳۹/۴ درصد از جامعه آماری به مقدار زیاد، ۳۷/۳ درصد به مقدار متوسط، ۱۱/۲ درصد از جامعه آماری به مقدار کم و ۲ درصد به مقدار بسیار کم از جامعه مورد پژوهش در شیوه‌های دسترسی به اطلاعات مورد نیاز تبحر دارند و ۰/۵ درصد از جامعه آماری به این سؤال پاسخ نداده‌اند.

جدول ۲. میزان مهارت در شیوه دسترسی به اطلاعات

درصد	میزان مهارت در شیوه دسترسی به اطلاعات
۲	بسیار کم
۱۱/۵	کم
۳۷/۲	متوسط
۳۹/۴	زیاد
۹/۴	بسیار زیاد
۰/۵	بی پاسخ
۱۰۰	مجموع

سؤال سوم: میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در شیوه‌های گردآوری و بازیابی اطلاعات چقدر است؟

بر اساس جدول ۳، یافته‌ها نشان داد که ۱۰/۴۵ درصد به مقدار بسیار زیاد، ۴۷/۳۵ درصد به مقدار زیاد، ۳۷ درصد به مقدار متوسط، ۴/۱ درصد به مقدار کم و ۰/۳۵ درصد به مقدار بسیار کم در شیوه‌های گردآوری و بازیابی اطلاعات مهارت داشته‌اند و ۰/۷۵ درصد به این سؤال پاسخ نداده‌اند.

جدول ۳. میزان مهارت در شیوه‌های گردآوری و بازیابی اطلاعات

درصد	میزان مهارت در شیوه‌های گردآوری و بازیابی اطلاعات
۰/۳۵	بسیار کم
۴/۱	کم
۳۷	متوسط
۴۷/۳۵	زیاد
۱۰/۴۵	بسیار زیاد
۰/۷۵	بدون پاسخ
۱۰۰	مجموع

سؤال چهارم: میزان مهارت اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه با روش‌های ارزیابی

اطلاعات در چه حد است؟

بر اساس داده‌های جدول ۴ مشخص گردید که ۶/۷۵ درصد به مقدار بسیار زیاد، ۵۱/۱ درصد به مقدار زیاد، ۳۰/۲ درصد به مقدار متوسط، ۱۰/۱ درصد به مقدار کم و ۱/۸۵ درصد جامعه آماری به مقدار بسیار کم با روش‌های ارزیابی اطلاعات مهارت و آشنایی دارند.

جدول ۴. میزان آشنایی با روش‌های ارزیابی اطلاعات

درصد	میزان آشنایی با روش‌های ارزیابی اطلاعات
۱/۸۵	بسیار کم
۱۰/۱	کم
۳۰/۲	متوسط
۵۱/۱	زیاد
۶/۷۵	بسیار زیاد
۱۰۰	مجموع

سؤال پنجم: میزان استفاده‌ی اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه از کتابخانه‌ی این

پژوهشگاه برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود در چه حد است؟

بر اساس جدول ۵ یافته‌ها نشان داد که ۲۲/۴ درصد از جامعه آماری به مقدار بسیار زیاد، ۳۵/۹ درصد به مقدار زیاد، ۳۱/۳ درصد جامعه آماری به مقدار متوسط و ۱۰/۴ درصد به مقدار کم از کتابخانه در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی استفاده می‌کنند.

جدول ۵. میزان استفاده از کتابخانه پژوهشگاه حوزه و دانشگاه در رفع نیازهای اطلاعاتی

درصد	میزان استفاده از کتابخانه جهت رفع نیازهای اطلاعاتی
۰	بسیار کم
۱۰/۴	کم
۳۱/۳	متوسط
۳۵/۹	زیاد
۲۲/۴	خیلی زیاد
۱۰۰	جمع

سؤال ششم: میزان کمک و راهنمایی کتابداران کتابخانه پژوهشگاه حوزه و دانشگاه در رفع نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری در چه حد است؟

یافته‌ها بر اساس جدول ۶ در خصوص میزان کمک و راهنمایی کتابداران کتابخانه پژوهشگاه حوزه و دانشگاه در رفع نیازهای اطلاعاتی اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه نشان می‌دهد که ۱۰/۴ درصد به مقدار بسیار زیاد، ۳۷/۳ درصد به مقدار زیاد، ۲۶/۹ درصد جامعه مورد پژوهش به مقدار متوسط، ۱۰/۴ درصد به مقدار کم و ۹ درصد به مقدار بسیار کم از کمک و راهنمایی کتابداران جهت رفع نیازهای اطلاعاتی بهره برده‌اند و ۶ درصد هم به این سؤال پاسخی نداده‌اند.

جدول ۶. میزان کمک و راهنمایی کتابداران کتابخانه دانشگاه در رفع نیازهای اطلاعاتی

درصد	میزان کمک و راهنمایی کتابداران کتابخانه در رفع نیازهای اطلاعاتی
۹	بسیار کم
۱۰/۴	کم
۲۶/۹	متوسط
۳۷/۳	زیاد
۱۰/۴	خیلی زیاد
۶	بدون پاسخ
۱۰۰	جمع

سؤال هفتم: میزان نیاز اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به آموزش مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی چقدر است؟

یافته‌ها بر اساس جدول ۷ نشان داد که ۴/۵ درصد به مقدار بسیار زیاد، ۲۳/۸۵ درصد به مقدار زیاد، ۴۲/۷۵ درصد به مقدار متوسط، ۱۶/۴ درصد به مقدار کم و ۳ درصد به مقدار بسیار کم از جامعه آماری به آموزش مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی نیاز احساس کردند و ۳ نفر هم به این سؤال پاسخ ندادند.

جدول ۷. میزان نیاز به آموزش مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی

درصد	میزان نیاز به آموزش مهارت‌های مربوط به سواد اطلاعاتی
۳	بسیار کم
۱۶/۴	کم
۴۲/۷۵	متوسط
۲۳/۸۵	زیاد
۴/۵	خیلی زیاد
۴/۵	بدون پاسخ
۱۰۰	جمع

فرضیه پژوهش: میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در سطح بالایی قرار دارد.

جدول ۸. شاخص‌های مرکزی پراکندگی شاخص کمی میزان سواد اطلاعاتی جامعه پژوهش

مؤلفه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	اشتباه استاندارد میانگین
پژوهشگاه حوزه و دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی اطلاعاتی سواد میزان دانشگاه قم در سطح بالایی قرار دارد	۶۷	۳/۸۲۰۹	۰/۵۴۸۴۲	۰/۰۶۷۰۰

بر اساس جدول ۸، میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم ۳/۸۲۰۹ است که از میانگین مفروض (۱ توجه به نوع آزمون و داده‌ها، مقدار میانگین عدد سه می‌باشد) بیشتر است. اما برای اطمینان از تأیید فرضیه باید به نتایج آزمون T رجوع کنیم. این یافته‌ها در جدول ۹ آمده است.

جدول ۹. آزمون تک نمونه‌ای برای تعیین میزان سواد اطلاعاتی جامعه پژوهش

آزمون تک نمونه‌ای						
فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای تفاضل میانگین	۳ = میانگین مفروض					
	مقدار آمار آزمون	درجه آزادی	سطح معنی داری (آزمون دوطرفه)	تفاضل میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد برای تفاضل میانگین	
					حد بالا	حد پایین
میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم بیش از ۵۰ درصد است.	۱۲/۲۵۲	۶۶	۰۰۰	۸۲۰۹۰	۰/۶۸۷۱	۰/۹۵۴۷

با توجه به آزمون T سطح معنی داری محاسبه شده برای آزمون دوطرفه با سه رقم اعشار برابر صفر است که از سطح معنی داری (سطح خطای آزمون) یعنی (۰/۰۵) بیشتر است. ($\text{sig} = 0/000 > \alpha = 0.05$) یعنی آزمون فوق نشان می‌دهد در سطح معنی داری ۵ درصد فرض صفر (فرض برابری میانگین‌ها) رد نمی‌شود. به عبارت دیگر فرض بیشتر بودن میانگین نمونه‌ای برآورد شده از میانگین مفروض با اطمینان ۹۵ تأیید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نیم‌رخ از سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم را ارائه می‌دهد. یافته‌های آماری نشان می‌دهد که ۶۰/۹ درصد از جامعه مورد پژوهش به مقدار زیاد و خیلی زیاد در تشخیص نیازهای و تعیین ماهیت و گستره آن تبحر دارند. مفیدی (۱۳۸۸) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که ۶۷/۲ درصد از جامعه آماری درک بالایی از نیازهای اطلاعاتی خود دارند که نتایج تحقیق حاضر مشابه می‌باشد. اسمعیلی (۱۳۸۷) در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که ۵۵/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان در شناخت و درک درست نیازهای اطلاعاتی خود در حد زیاد بوده‌اند. نیز، مشخص شد که ۴۸/۸ درصد از جامعه آماری به مقدار زیاد و بسیار زیاد در شیوه‌های دسترسی و دستیابی به اطلاعات مورد نیاز تبحر دارند و بقیه در حد متوسط می‌باشند. مفیدی (۱۳۸۸) در تحقیق خود بر اساس یافته‌های آماری به این نتیجه رسید که ۵۳/۱ درصد جامعه آماری در مهارت مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات در حد متوسط و ۲۹/۱ درصد به مقدار زیاد و بسیار زیاد خود را ارزیابی نموده‌اند. پندپذیر (۱۳۸۹) در تحقیق خود ۳۷/۳۲ درصد از جامعه آماری را دارای مهارت زیاد و ۳۷/۱۸ درصد را دارای مهارت متوسط در مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات می‌داند. بر اساس آمار بدست آمده در پژوهش حاضر مشخص گردید که ۵۷/۸ درصد به مقدار زیاد و بسیار زیاد در شیوه‌های گردآوری و بازیابی اطلاعات مهارت داشته‌اند. این در حالیست که بر اساس پژوهش

اسمیعیلی (۱۳۸۷)، ۵۰/۳ درصد از جامعه آماری از مهارت زیاد در گردآوری، سازماندهی و مبادله اطلاعات مهارت دارند. از سوی دیگر، میزان آشنایی ۵۷/۸۵ درصد از جامعه مورد پژوهشی به مقدار زیاد و بسیار زیاد با روش‌های ارزیابی اطلاعات می‌باشد. در این باره، مفیدی (۱۳۸۸) در تحقیق خود به این نتیجه می‌رسد که ۸۴/۴ درصد از جامعه مورد پژوهش به مقدار زیاد و خیلی زیاد دارای مهارت در تجزیه و تحلیل و ارزیابی نتیجه بدست آمده از تحقیق خود در جهت پاسخ دادن به سؤالات اصلی را دارند. در تحقیق اسمعیلی (۱۳۸۷) ۴۷/۹ درصد از جامعه پژوهش مهارت خود را در زمینه ارزیابی مفید بودن منابع زیاد اعلام کرده‌اند. نتیجه‌ای که از کل داده‌ها جهت تعیین میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم بدست آمد نشان داد که میزان سواد اطلاعاتی جامعه آماری نام‌برده ۳/۸۲۰۹ است که از میانگین مفروض ۳ (حد متوسط عدد سه می‌باشد) بیشتر است. بر همین اساس تأیید می‌گردد که میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم در سطح بالایی قرار دارد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- ۱- برگزاری کارگاه‌های آموزشی در خصوص آموزش شیوه‌های استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی، کتابخانه‌های دیجیتال، نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای، با توجه به یافته‌های آماری و نیز نیاز به تسلط حداکثری محققان به استفاده از نرم‌افزار کتابخانه، کتابخانه دیجیتال و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی؛
- ۲- طراحی و پیاده‌سازی کتابخانه دیجیتال جهت گردآوری، سازماندهی و استفاده از منابع الکترونیکی تخصصی حوزه علوم انسانی؛
- ۳- برنامه‌ریزی برای آموزش‌های مداوم آشنایی و ارزیابی انواع منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی و نحوه استفاده از آن‌ها؛
- ۴- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران در جهت تقویت مهارت‌های مربوط به فراگیری مستقل و شیوه‌های انتقال و آموزش آن به محققان؛
- ۵- برگزاری دوره‌های آموزشی مهارت‌های سواد اطلاعاتی در جهت ارتقای سواد اطلاعاتی در چهار سطح هیأت علمی، دانشجویان دکتری، کتابداران و پرسنل کتابخانه و اطلاع‌رسانی به همراه کارکنان اداری در جهت ارائه خدمات بهتر آموزشی و پژوهشی؛
- ۶- برگزاری کارگاه‌های آموزشی توسط اعضای هیأت علمی که از فرصت مطالعاتی استفاده نموده‌اند، تا اطلاعات بدست آمده بین دو سطح هیأت علمی و دانشجویان دکتری و کتابداران منتقل گردد؛
- ۷- تخصیص بودجه مشخص در حوزه معاونت پژوهشی پژوهشگاه برای امر آموزش دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی در جهت ارتقای سواد اطلاعاتی؛ و
- ۸- اشتراک تعدادی از پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی در جهت کمک به انجام پژوهش‌های دانشجویان دکتری و اعضای هیأت علمی.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

- ۱- بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی بر تولید دانش؛
- ۲- بررسی تأثیر فرصت مطالعاتی بر ارتقای سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی؛
- ۳- بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی بر ابتکارات، اختراعات و اکتشافات؛
- ۴- بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی بر فعالیت‌های آموزشی؛
- ۵- بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان با توجه به نرخ قبولی آنان در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری؛
- ۶- بررسی عملکرد ده ساله وزارت علوم با تأکید بر توسعه سواد اطلاعاتی دانشجویان، اعضای هیأت علمی و کارکنان دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی؛
- ۷- بررسی تأثیر ارتقاء مهارت‌های سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی بر پیشبرد اهداف آموزشی؛

۸- بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی در مراکز آموزشی و پژوهشی استان قم.

منابع

- اسمعیلی، میترا. (۱۳۸۷). بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه رازی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- بختیارزاده، اصغر. (۱۳۸۱). بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهراء. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی.
- بردستانی، مرضیه. (۱۳۸۳). رویکرد فراشناختی به سواد اطلاعاتی. همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و موزه‌ها. مشهد ۱ و ۲ خرداد ۱۳۸۳. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز اسناد آستان قدس رضوی، ص ۵۵.
- پریخ، مهری. (۱۳۸۶). آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهیم، روش‌ها و برنامه‌ها. تهران: کتابدار.
- پندپذیر، فهیمه. (۱۳۸۹). بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه بر اساس مدل شش مهارت بزرگ آیزنبرگ و برکویتز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- دیانی، محمدحسین. (۱۳۸۳). تضاد بین واسطه‌های کردن و کارگزار اطلاعات شدن. همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و موزه‌ها. مشهد ۱ و ۲ خرداد ۱۳۸۳. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز اسناد آستان قدس رضوی، ص ۱۱-۲۱.
- سودبخش، لیلا نیک‌کار، ملیحه (۱۳۸۴). تأثیر آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی بر رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان. فصلنامه کتاب، ۱۶ (۳)، ۵۳-۵۸.
- صابری، مریم. (۱۳۸۸). آموزش سواد اطلاعاتی، نیاز امروز و فردای جامعه اطلاعاتی. کتاب ماه کلیات، ۱۴۰، ۳۰-۳۳.
- مقیدی، فرحناز. (۱۳۸۸). بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی صنعت آب و برق (وزارت نیرو). پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- مقدس‌زاده، حسن. (۱۳۸۵). بررسی سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- نظامنامه گام اولیه توسعه اطلاعاتی مربیان و مسئولان مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای کشور. ج. اول: مفاهیم اولیه و بررسی و تحلیل وضعیت موجود سواد اطلاعاتی مربیان و مسئولان مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای کشور (۱۳۸۱) تهران: دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشکده فناوری اطلاعات.
- نظری، مریم. (۱۳۸۴). سواد اطلاعاتی. تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- American library Association (1989). Information literacy competency standards for Higher education.
- Andernta, S. (2007), "Phenomenography: A conceptual framework for information literacy education", *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, 59(2): 152-168.
- Barnett , C. (2008), "Creating Standards and Frameworks for Information Literacy", *School Library Media Activities Monthly*, Baltimore: Mar. 24(7): 21-23.
- Gross, D. (2009). *Assessment of Information literacy Instruction*, M.L.I.S, San Jose State University, Retrieved <http://www.Proquest.Umi.Com>
- Joint, N. and Wallis, J. (2005), "Information literacy and the Role of National NLibrary and InformationAssociationsA", *Library Review*, 54 (4): 213-217.